

MARGRÉT JÓNSDÓTTIR

epík, keramik og klassík

Gerð og beyging fleirkvæðra orða sem enda á -ík

Það er að vísu satt, að í blaðagreinum
mínum (sjaldan ella), læt jeg stundum
flakka alerlend orð, sem jeg veit að hver
maður með evrópeiskri mentun, skilur,
og er slíkt fyrirtaksráð til þess að knýja
fram eftirtekt lesandans, en notkun
þessara orða lætur hið íslenska máleðli í
setningabyggingu minni, algerlega ósnortið.

Halldór Kiljan Laxness

Morgunblaðið 1925

1 Inngangur

1.1 Almennt

Í íslensku er að finna nokkurn fjölda fleirkvæðra kvenkynsorða sem enda á -ík.¹ Þetta eru orð eins og t.d. *antik*, *fanatík*, *grafík*, *genetík*, *klíník*, *lýrík*, *músík*, *mystík*, *pólitík*, *rómantik* og *tragík*.² Orðin eru öll af grísk-

¹ Guðrún Kvaran, Jóhannes Gísli Jónsson, Katrín Axelsdóttir, Matthew Whelpton, Veturlíði Óskarsson, Þorsteinn G. Indriðason og Þórdís Úlfarsdóttir hafa lagt greinarhöfundu lið á einn eða annan hátt við samningu greinarinnar. Gagnrýnar athugasemdir ritstjóra og yfirlæsara voru mjög góðar. Þetta ber allt að þakka. En ábyrgðin er þó greinarhöfundar.

² Hér eru aðeins nefnd nokkur dæmi um þessi orð en fyllri lista er að finna í *Töflu 1* í fjórða hluta. Sjá nánar í athugasemdum þar. Hér verða orðin látin enda á -ík; oft

latneskum uppruna.³ Helsta markmiðið með greininni er að skoða gerð og beygingu orðanna, nánar tiltekið endingu eignarfalls eintölu, í jafnt sögulegu sem samtímalegu ljósi, einkum þó hinu síðarnefnda. Jafnframt er lögð áhersla á að skoða hegðan þeirra í samsetningum. Að auki er ýmis fróðleikur um aldur orðanna.⁴

Sum orðanna standa styrkum fótum í málinu, t.d. *grafík*, *keramik*, *klassík*, *kítík*, *músík*, *pólitík* og *rómantík*. Staða annarra er líklega ekki sterk. Það gæti átt við um orð eins og t.d. *fónetik* og *lógik*, kannski *genetik* sem hefur þó verið leyst af hólmi með orðinu *erfðafræði* að einhverju eða öllu leyti. Sum erlendu orðanna, t.d. orðin *músík* og *pólitík*, eru mikið notuð þótt íslensku orðin *stjórnmal* og *tónlist* hafi þó vinninginn. Orðið *rómantík* er einrátt á sínu sviði, líklega einnig orðið *epík* þrátt fyrir samheitið *frásagnarskaldskapur* sem er í *Íslenskri samheitaorðabók* (2012).

Orðin, tilkoma þeirra í málinu, segja mikilvæga og merkilega sögu. Lánið er orðfræðilegt vegna áhrifa milli mála (e. *language contact*) (sbr. Ástu Svavarsdóttur og Veturliða Óskarsson 2009:18 og tilvísanir þar). Það er þó í eðli sínu fyrst og fremst menningarlegt lán (e. *cultural borrowings*) (sbr. Myers-Scotton 2002:41; sjá líka Jansson 2015:30). Deila má um hvort tilkoma orðanna hafi verið tilviljanakennd eða ekki. En víst er

eru þó dæmi þess í ritum að þau endi á *-ik* eða *-ikk*. Með rithættinum *-ik* er m.a. vísað til þess að lítið sé svo á að orðin hafi aðlagast. Taka má dæmi sem Guðrún Kvaran fræddi greinarhöfund um: Í *Ný danskri orðabók með íslenskum þýðingum* eftir Jónas Jónasson (1896) er orðið *klínik* og við hlið þess líka *klíník*. Í handriti Jónasar stendur *klínik*. Líklegt má telja að útgefendur hafa bætt *i*-forminu við. Kjartan G. Ottósson (1990:103) segir að í bókinni sé orðið *klíník*. Hann tekur það sem dæmi um erlent orð sem hefur aðlagast, þó skýringalaust. Um ritháttaraðlögun má lesa hjá Jansson (2015:138 o.fr.). Hann rekur þar sögu ýmissa orða.

³ Telja má víst að Baldur Jónsson (2002:219) hafi m.a. átt við áðurnefnd orð þegar hann sagði það eftirtektarvert hve lítið væri af „grísk-latneskum orðum sem hafa borist viðstöðulítið úr einu máli í annað og oft eru kölluð alþjóðleg.“ Raunar bætir Baldur því við að aðkomuorðin séu fleiri „en margur hyggur“ og frá öllum öldum. Hér má líka vísa til Tarsi (2014) sem hefur safnað á fimmta hundrað orða af latneskum uppruna í íslensku. Hann vísar til Raschellà (1988) í því sambandi.

⁴ Heimilda um orðin hefur verið leitað í *Íslenskri orðabók* (2002), hér eftir ÍÓ, *Beygingarlýsingu íslensks nútímamáls*, hér eftir BÍN, *Ritmálssafni Orðabókar Háskólans*, hér eftir ROH, í *Risamálheildinni*, hér eftir Rmh, og á *Tímarit.is*. Einnig var leitað með liðsinni Google. Orðanna var leitað á tímabilinu maí–júlí 2019; ýmislegt smálegt bættist þó við eftir það. Leitað var á tvennan hátt. Annars vegar var leitað orðmynda í öllum föllum eintölu með og án greinis; í Rmh var hægt að nota lemmu. Þar sem því var við komið var leitað að orðhluta (*-ik*). Tekið skal fram að ekki er hægt að líta svo á að listinn sé tæmandi þrátt fyrir mikla leit. Lengi er von á einum!

að þörf var fyrir orðin, koma þurfti til skila ákveðinni þekkingu, nýjum menningarheimi, sem byggðist á alþjóðlegum straumum. Hann barst til landsins, byggðist jafnt á fræðilegri þekkingu, kunnáttu í viðkomandi tungumáli sem og fróðleiksfýsn og lestri almennt. Sá sem fyrstur notaði tiltekið erlent orð á íslensku hefur í mörgum tilvikum, jafnvel flestum, ekki þekkt betra orð til að orða þekkingu sína og hugsun. Með tilkomu þeirra sköpuðust auknar forsendur til samræðna og skoðanaskipta. Þannig varð til tenging við erlendan fræðaheim, einhvers konar *lingua franca*; sjá umræðu um slíkt hjá Jansson (2015:8 o.áfr.) sem m.a. vísar til Thomason (2001:158) og Winford (2003:268). En um leið er gerð tiltekin krafa til þeirra sem orðið var ætlað í nýjum menningarheimi. Raunar má segja að hið sama eigi við um málið eða málin sem íslenskan þáði af. Þá framvindu mætti rekja langt aftur. En í þessu sambandi öllu er vert að vísa til orða Thomason (2001:78): „you cannot borrow what you do not know“. Ekki er heldur úr vegi að skoða orð Halldórs Laxness sem vísað er til í upphafi í því ljósi.

1.2 Markmið og efnisskipan

Orðin sem enda á *-ik* hafa öðlast sinn sess í málinu, mismikinn þó. Segja má að menningarleg og formleg staða þeirra sé sterk. Þau eru aðkomuorð, orð sem hafa aðlagast, falla að reglum málsins, hvort sem þær varða beygingar eða hljóð (sjá Ástu Svavarsdóttur 2003 og Ara Pál Kristinsson 2004). Orðin, sem eru kvenkyns,⁵ beygjast eins: þau eru endingarlaus í öllum föllum eintölu að eignarfalli undanskildu sem þau *geta* öll mynda með *-ur*; það er t.d. endingin sem er í *Beygingarlýsingu íslensks nútímamáls* (= BÍN), sé orðið þar að finna. Samt má auðveldlega finna dæmi um eignarfallsendinguna *-ar*. Allt verður þetta rakið nánar síðar.

Efnisskipanin verður þessi. Annar kafli snýst að mestu leyti um sögu og aldur orðanna í íslensku, gerð þeirra og einnig orðsifjar. Einnig verður farið nokkrum orðum um þau fáu einkvæðu nafnorð með stofngerðina *-ik*, t.d. *vík* og *lík*, sem til eru í íslensku. Þeirri spurningu verður velt upp í þriðja kafla hvernig greina beri *-ik*. Í fjórða kafla verður kynntur listi yfir þau orð sem fundist hafa. Í ljósi þess

⁵ Dæmi eru um að fleirkvæðu *ik*-orðin séu í hvorugkyni enda þótt kvenkynið sé ráðandi. Þar er átt við orðin *keramik* (sjá *Stafsetningarorðabókin* 2016), *mósaik* og *paník* (sjá dæmi á *Timarit.is*; orðið *paník* á sér ýmsar ritmyndir), líka *eróbík* (sbr. umræðu í 4.1), og, sem mjög vafasamt er þó, *pólitik*.

að viðfangsefni greinarinnar varðar eignarfallsendingar viðkomandi orða (en ekki beyginguna í heild) verður aðeins gerð grein fyrir endingum þess falls. Um nokkur orðanna verður rætt sérstaklega. Í fimmta kafla snýst umræðan um orð sem enda á *-ik* í fyrri hluta samsetningarinnar. Slík samsetning er afar fátíð. Í sjötta kafla er markmiðið að skoða tengsl nafnorða sem enda á *-ik* við lýsingarorð sem enda á *-ískur*; lýsingarorðsendingin verður skoðuð og metin frá ýmsum sjónarhornum. Í sjöunda kafla verður efnið dregið saman og niðurstöður túlkaðar.

2 Uppruni og saga orða

Í kaflanum verður varpað ljósi á uppruna og sögu orðanna sem enda á *-ik*. Kaflinn skiptist í tvennt. Í 2.1 er rætt um fleirkvæðu orðin. Í 2.2 er í samanburðarskygni hins vegar litið til einkvæðra orða sem enda á *-ik*.

2.1 Saga fleirkvæðra orða sem enda á *-ik*

Íslensku orðin eru (yfirleitt) talin komin til okkar úr dönsku; það á að minnsta kosti við um þau eldri eða elstu. Þannig segir Ásgeir Blöndal Magnússon (1989) í *Íslenskri orðsifjabók* að orðin *klassík*, *kritík* (ritað *kritík*), *mekaník* (ritað *mekanik*), *músík* (ritað *músik*), *pólitík* og *rómantík* séu komin úr dönsku. Elstu heimildir um orðin í *Ritmálssafni Orðabókar Háskólans* (= ROH) eru frá 18. og 19. öld. Þar má sjá að orðið *pólitík* er elst eða frá lokum 18. aldar. Ekki er þó óhugsandi að nafnorðið sé eldra í málinu þar sem elsta dæmið um lýsingarorðið *pólitískur* er frá 1675 (*Tímarit.is*); þar eru hins vegar elstu dæmin um nafnorðið frá u.þ.b. miðri 19. öld. Ýmislegt svipað má segja um ýmis önnur pör, t.d. *klassík* og *klassískur* sem Jansson (2015:165–170) fjallar sérstaklega um. Hann segir lýsingarorðið vera rúmlega hálfri öld eldra en nafnorðið; hann miðar við dæmi á *Tímarit.is*. Séu dæmin í ROH skoðuð eykst munurinn heldur. Næst á eftir orðinu *pólitík* í aldri kemur orðið *kritík*, þá *músík* en *rómantík* yngst; röðin gæti þó verið tilviljun. Ásgeir Blöndal Magnússon segir að orðið *mekaník* sé frá 18. öld. Sé orðinu *traffík* bætt við þá er það líka komið til okkar úr dönsku en þangað úr ítölsku (samkvæmt því sem Ásgeir segir). Orðið *tragík* er líka athyglisvert. Ásgeir getur ekki um aldur þess en tengir það orðinu *tragedía/tragidea* sem er frá 16. öld (sjá ROH) og lýsingarorðinu *tragískur* frá 18. öld (sjá ROH), sem hann telur að séu

komin úr dönsku. En þetta sýnir að heimildir um aldur einstakra orða staðfesta einungis að viðkomandi orð hafi verið til á umræddum tíma en gæti þó verið miklu eldra.

Líklegt má telja að ýmis yngri orð hafi borist eftir öðrum leiðum, þá langlíklegast úr ensku en líka þýsku. Það gæti t.d. átt við orð eins og *kínétík* og *genetík*. Enda þótt þessi tvö orð hafi ekki náð sömu rótfestu og þau sem áður voru nefnd eru þau samt vel þekkt. En hver svo sem leiðin hefur verið skiptir hún í sjálfu sér litlu sem engu máli. Þau eiga sér traustar fyrirmyndir í hópi orða sem enda á *-ík*. Þar skiptir ekki aðeins gerð þeirra máli heldur líka merkingarsviðið.

Í dönsku enda fjölmörg orð á *-ík* og það er greint sem viðskeyti, sbr. viðskeytalista í *Den Danske Ordbog*. Um tilurð þess segir að það sé „via tysk *-ik* og fransk *-ique* fra latin *-icus*, *-ica* eller græsk *-ikos*, *-ike*“. Því er svo bætt við að það sé „især i indlånede ord“. Orðin sem notuð eru sem dæmi eru hins vegar öll aðkomuorð. Hjá Quirk o.fl. (1985:1553–1554) er *-ic* viðskeyti í ensku, yfirleitt í lýsingarorðum, eitt nokkurra af erlendum uppruna. Ráða má af því sem sagt er að þetta séu virk viðskeyti. Þó er sá fyrirvari sleginn að þau séu „[...] largely used with bases that have also been adopted“ (Quirk o.fl. 1985:1553).

2.2 Einkvæð orð sem enda á *-ík*

Baldur Jónsson (2002) fjallaði um um kyn aðkomuorða og þá um leið beygingu þeirra. Hann sagði m.a.: „Það sem getur ráðið úrslitum um kynferði tökuorðs í íslensku er hljóðafar erlenda orðsins, einkum niðurlag þess, og svo merkingarleg vensl“ (Baldur Jónsson 2002:228). Í ljósi þessa verða orð með stofngerðina *-ík*, önnur en þau fleirkvæðu, því hnýsileg. En nokkur einkvæð orð með stofngerðina *-ík* er að finna í íslensku, fimm kvenkynsorð og a.m.k. þrjú hvorugkynsorð.⁶

Orðin *brik*, *flík*, *spík*, *tík* og *vík* eru gömul og teljast til hins upp-runalega orðaforða. Knudsen (1967:16) telur að orðin hafi hópast saman í flokka af formlegum, þ.e. hljóðlegum, ástæðum. Noreen (1923:282–285) telur orðin til samhljóðastofna. En fram kemur líka að öll orðin nema *vík* geta beygst eins og *ō*-stofna orð; þau orð mynda að uppruna eignarfall eintölu með *-ar*. Það er því væntanlega þess vegna

⁶ Hvorugkynsorðin voru fleiri. Ástæðan er sú að orð þessarar gerðar breyttust. Þetta á t.d. við um orðin *dík* og *sík* sem urðu *díki* og *síki* (sjá ÍÓ). Tökuorðið *kríp* á sér hliðarmyndina *krípi* (dæmi á *Tímarit.is*) sér við hlið. Hreinn Benediktsson (2002:351) segir að elstu öruggu dæmi um breytingu sem þessa (*a*-stofn verði *ia*-stofn) séu frá miðri 16. öld og nefnir orðið *nesti* sem dæmi um það.

sem orðin geta eða hafa líka myndað eignarfall eintölu með *-ar* við hlið hinnar upprunalegu *ur*-endingar.⁷ Gleggsta dæmið um eignarfallið *-ar* sést í samsettum orðum með *tík*, t.d. *tíkargrey*. Í *Íslenskri orðabók* frá 2002 (=ÍO) er eignarfallsending orðsins *tík* með *-ar*. Hjá Kress (1982:76) má lesa að *tík* myndi eignarfall með *-ur* en líka *-ar*. Í BÍN er eignarfallsending orðanna *flík* og *tík* bæði *-ar* og *-ur*, orðanna *spík* og *vík* *-ur* en orðsins *brik* aðeins *-ar*. Valtýr Guðmundsson (1922:69) segir að *brik* myndi eignarfall með *-ar* (oftast) og *-ur*. Samkvæmt *Stafsetningarorðabókinni* (2016), mynda öll orðin eignarfall með *-ur* en *brik* og *tík* líka með *-ar*. Þess má líka geta að orðin *vík* og *tík* eru án efa miklu algengari en *brik* og *spík* og hafa því aðra stöðu.⁸ Orðið *vík* hefur líka sérstöðu að því leyti að eignarfallsendingin er ávallt *-ur*.

Vitað er um þrjú hvorugkynsorð með stofngerðina *-ík*, orðið *lík* sem telst til erfðaorða og *frík* og *kríp* sem eru ung aðkomuorð. Um beygingu þeirra er fátt að segja annað en það að hún fylgir hefðbundinni hvorugkynsbeygingu.

Um stofngerð og áhrif hennar verður nánar fjallað í lokakafli. En í þessari grein verður ekki fjallað frekar um einkvæðu orðin nema ástæða þyki til samanburðar við fleirkvæðu orðin enda eru þau viðfangsefni greinarinnar.

3 Hvernig á að greina *-ík*?

Haukur Þorgeirsson (2017:141) hefur velt því fyrir sér hvers vegna „orð með sama viðskeyti beygist gjarnan eins“. Hann segir að orð sem enda á sömu hljóðum hneigist til sömu beygingar, hvort sem um er að ræða viðskeyti eða ekki. Hann bætir svo við, þó án rökstuðnings,

⁷ Upprunalega mynduðu *ō*-stofna orð fleirtölu með *-ar*. Þess sér þó ekki stað hjá umræddum orðum í *Orðbog over det norrøne prosasprog* (ONP) en kannski má sjá leifar í einu dæmi um *flík* og tveimur eða þremur um *brik* (öll í rímum) í ROH. Þess má jafnframt geta að önnur orð sömu gerðar, þ.e. *-iC#*, mynda oft fleirtölu með *-ir* (sbr. Margréti Jónsdóttur 1988–1989:61). Engin dæmi eru um að áðurnefndur orðahópur geri það. Jafnframt má geta þess að Runólfur Jónsson (1688:12) minnst á það í málfræði sinni að orð með *-ei* og *-í* (ii hjá Runólfi) á undan *k* í nefnifalli eintölu myndi fleirtölu með *-ur*; hann nefnir orðin *eik*, *steik* og *brik*. Sjá líka Guðrúnu Kvaran (1993:132) og Hauk Þorgeirsson (2017:141).

⁸ Þetta má styðja með tölum. Niðurstaða leitar í Rmh (er sú að undir lemmunni *vík* voru skráð 22.613 dæmi, undir *tík* 3.324, undir *brik* 383 og *spík* 7. Niðurstaðan er nokkuð óyggjandi. Þó er ekki allt sem sýnist enda ekki óhugsandi að orðin *vík* og *vík* (36.800 dæmi) gætu hafa blandast saman, líka *spík* og *spík* (dæmin eru 52). Tölur gætu líka breyst ef skoðuð væru samsett orð.

að hann vænti þess „að enginn telji *-ík* vera viðskeyti í orðum eins og *brík*, *vík* og *pólitík*.“ Þetta er það eina sem fundist hefur um myndun orða eins og *pólitík* í íslensku. Í skrifum um orðmyndun er nefnilega hvergi minnst á *-ík* og það er heldur aldrei talið meðal viðskeyta.

Hvað er viðskeyti? Hvað þarf til að koma til þess að hægt sé að tala um viðskeyti? Gleggsta viðmiðunin er sú að um sé að ræða lið sem sé bundinn orði eða orðstofni og hafi málfræðilegt og merkingarlegt hlutverk. Með öðrum orðum: Með hjálp viðskeytis er eitt orð leitt af öðru orði. Þannig hefur afleidda orðið aukist að merkingu.⁹

Ein forsenda þess að orðhluti sé greindur sem viðskeyti er sú að hann sé vel aðgreinanlegur frá grunnorði. Spurningin um virkni og frjósemi skiptir líka máli. Sum viðskeyti eru bæði greinanleg og virk, t.d. *-ari* og *-un*, önnur eru vel greinanleg en ekkert sérstaklega frjósöm enda þótt virknin sé til staðar. Dæmi um slíkt er t.d. *-ull* (sjá t.d. umræðu hjá Þorsteini G. Indriðasyni 2008:112). En að því er varðar *ík*-orðin þá eru engin dæmi um nýmyndun orða af þeirri gerð í málinu. Í orðhlutanum *-ík* felst ekkert, engin merking. Orðin hafa öll verið aðlöguð. Þau hafa raungerst (lexíkalíserast) sem heild. Í þessu sambandi má vísa til Jóns Hilmars Jónssonar (1988:6) sem hefur bent á að aðkomuorð sem litið sé á sem ósamsett orð eigi greiðari leið inn í íslensku en orð sem eru að uppruna afleidd eða samsett. En eins og rökstutt hefur verið eru *ík*-orðin einmitt ósamsett.

4 Fleirkvæð kvenkynsorð sem enda á *-ík*

Orðin sem fundist hafa eru í stafrófsröð í *Töflu 1*. Mörg þeirra eru algeng, orð eins og t.d. *grafík*, *kritík*, *mósaík*, *pólitík*, *rómatík*, *statistík* og *traffík*. Önnur eru sjaldgæfari enda jafnvel eingöngu tengd fræðimáli. Þótt rótfesta sumra orðanna sé án efa lítil verða þau samt með í umfjölluninni. Má þar t.d. nefna fræðiorð eins og *dídatík*, *fónetík*, *fysík*, *genetík*, *heraldík*,¹⁰ *kínétík*, *mystík* og *pedagógík*. Orðin og beyging þeirra eru vel þekkt úr sérfræðimáli og umdæmi þeirra ljóst. Orðið *eróbík* er nokkuð sérstakt.¹¹ Fundist hafa dæmi um kvenkyn, þ. á m. eitt dæmi

⁹ Um viðskeyti og einkenni þeirra má gleggst lesa hjá Þorsteini G. Indriðasyni (2016) og raunar víðar í hans verkum.

¹⁰ Orðið *heraldík* fannst hjá Jansson (2015:192–194). Íslenska orðið *skjald(ar)merkjafræði* er væntanlega tökuþýðing. Um slíkar þýðingar sjá t.d. Guðrúnu Kvaran (2005:106).

¹¹ Í ÍO er nafnorðið *eróbíkk* (ritað svo) hvorugkyns en með spurningarmerki sem sýnir að kynið hefur verið á reiki. En miðað við formið *eróbíkk* er hvorugkynið í hæsta máta eðlilegt, sbr. t.d. orðið *bíkk* en líka t.d. orð eins og *edik* og *tónik*.

um eignarfallsendinguna *-ur*, *eróbíkur*. Þar sem kvenkynsdæmin sýna ákveðna aðlögun að öðrum *ík*-orðum er orðið tekið með hér en einnig vegna upprunans.

Það er ekki aðeins form orðanna sem fengið er að láni heldur líka merking þeirra. Enda þótt *ík*-orðin séu af merkingarfræðilegum orsökum eintöluorð finnast þó dæmi um fleirtölunotkun, sbr. t.d. *taktíkar* í Rmh. Orðið *klíníkur* er líka notað í fleirtölu enda er merkingin þá 'lækningastofa/-stofur (eða e-ð því líkt)'.

4.1 Listi yfir fleirkvæð orð sem enda á *-ík*

Í *Töflu 1* vísa upplýsingar í öðrum og þriðja dálki til *ur*-endingarinnar í eignarfalli. Í öðrum dálki er eingöngu vísað til BÍN; ástæða þess er fyrst og fremst sú að þar er mörg orðanna að finna. Þriðji dálkur bætir annan dálk upp enda eru þar upplýsingar um *ur*-endinguna úr öðrum heimildum. Í fjórða og síðasta dálkinum eru upplýsingar um endinguna *-ar*. Sé orð stjórnumerkt liggja engar eignarfallsupplýsingar fyrir.¹² Tölur í sviga merkja fjölda dæma.

Orð sem endar á <i>-ík</i>	Eignarfallsendingin <i>-ur</i> í BÍN	Heimildir þar sem finna má eignarfallsendinguna <i>-ur</i>	Eignarfallsendingin <i>-ar</i> í ýmsum heimildum
akústík*			
antík	já		
dídaktík		Google (1)	
dramatík	já		
elektróník	já		
epík	já		Google (2)
eróbík		<i>Tímarit.is</i> (1)	
erótík	já		<i>Tímarit.is</i> (2), Google (8)
etík*			
fanatík		ÍÓ, <i>Tímarit.is</i> , Google	
fónetík*			
fýsík*			
genetík		Google (1)	
grafík	já		Fjöldi dæma; sjá líka 4.2

¹² Stjórnumerktu orðin eru núu: *akústík*, *eik*, *fónetík*, *fýsík*, *kínétík*, *kosmetík*, *lingvistík*, *matematík* og *pólemík*. Öll orðin eru sérfræðiorð, þó kannski ekki *kosmetík*.

Orð sem endar á -ík	Eignarfallsendingin -ur í BIN	Heimildir þar sem finna má eignarfallsendinguna -ur	Eignarfallsendingin -ar í ýmsum heimildum
heraldík		<i>Tímarit.is</i> (1)	ROH (1)
keramik	já		Google (8)
kínétík*			
klassik	já		Google (fjöldi dæma)
klíník			Google (13)
kosmetík*			
kómík	já		Google (1)
krítík	já		Google (7)
lingvistík*			
lógík	já		Google (4)
lýrík	já		<i>Tímarit.is</i> (1), Google (2)
matematík*			
mekaník		margar heimildir	
mósaík	já		<i>Tímarit.is</i> (1), Google (fjöldi dæma)
músík	já		<i>Tímarit.is</i> (15), Google (10)
mystík		margar heimildir	
paník	já		
pedagógík		margar heimildir	
pólemík*			
pólítík	já		fjöldi dæma (allar heimildir)
pragmatík		<i>Tímarit.is</i> (1)	<i>Tímarit.is</i> (1)
praktík		margar heimildir	Google (5)
rómantík	já		fjöldi dæma (langflest dæmi fundin með Google)
skeptík		Google (1)	
statistík	já		Google (4)
taktík	já		fjöldi dæma (flest dæmi fundin með Google)
tekník	já		
traffík	já		Google (fjöldi dæma)
tragík			

Tafla 1: Listi yfir fleirkvæð orð sem enda á -ík og upplýsingar um eignarfallsmynd.

4.2 Athugasemdir um einstök orð

Hér á eftir verður fjallað um eignarfallsendingu fjögurra orða. Orðin eru ekki alveg valin af handahófi enda segja þau hvert ákveðna sögu. Þetta eru orðin *rómantik*, *kómik*, *traffik* og *grafik*.¹³ Orðið *rómantik* er mjög algengt orð og á sér ekki samheiti. Þrátt fyrir upprunann hefur það ekki yfir sér jafn erlendan blæ eins og orðið *kómik* hefur hins vegar; það er þó smekksatriði. Orðið *grafik* er viðtekið í málinu þrátt fyrir orðið *svartlist*. Samheiti orðsins *traffik* er *umferð* sem er yfirleitt notað. Af heimildum má ráða að orðið *rómantik* eigi sér lengsta sögu orðanna fjögurra í málinu. Það orð myndar langoftast eignarfall með *-ur*. Það votta öll dæmi í ROH, nánast öll á *Tímarit.is* (þar eru fjölmörg dæmi) og í Rmh miklu fleiri en þau sem eru með *-ar* sem raunar eru örfá. Báðar eignarfallsmyndir finnast með hjálp Google. Í BÍN og í ÍO er eignarfallsendingin *-ur*.

Orðið *kómik* er með endinguna *-ur* í eignarfalli en með liðsinni Google má þó finna dæmi um endinguna *-ar*. Í BÍN er eignarfallsendingin *-ur*; orðið er ekki í ÍO. Nokkur dæmi má finna um orðið *tragikómik* (*tragi-*) en aðeins hafa fundist tvö dæmi um eignarfallsendinguna, bæði með *-ur*.¹⁴

Um eignarfall orðsins *traffik* eru ekki miklar heimildir. Á *Tímarit.is* er eitt dæmi og þar er endingin *-ur*, í Rmh ekkert. Á vefnum eru dæmin allmörg og þar virðast *ar*-dæmin í meirihluta. Í BÍN er eignarfallsendingin *-ur*; orðið er ekki að finna í ÍO.

Orðið *grafik* er langoftast með endinguna *-ur* í eignarfalli. Mörg dæmi finnast þó um *ar*-endinguna. Dæmin á *Tímarit.is* eru athyglisverð. Þar eru átta dæmi um endinguna *-ar*; í þeim tilvikum er alltaf verið að vísa til félagsins *Íslensk grafik*. Í Rmh eru dæmi um að endingin *-ar* vísi til hljómsveitar (*Grafik*). Hér mætti ef til vill gera ráð fyrir því að hlutverkið skipti máli, að samnafnið hagi sér öðru vísi en sérnafnið en í málinu er slík aðgreining vel þekkt. Það má t.d. sjá í beygingu ýmissa eiginnafrá, t.d. *Björg* og *Eir*, sem beygjast öðru vísi

¹³ Tölur (3. janúar 2020, byggðar á lemmum) í Rmh eru þessar: *rómantik*: 3826, *kómik*: 229; *traffik*: 830; *grafik*: 3449. Um orðið *svartlist* (samheiti orðsins *grafik*) eru dæmin 34 en um *umferð* (samheiti orðsins *traffik*) 26.337. Samheiti orðsins *kómik* er óvíst en gæti t.d. verið *fyndni*, 1012 dæmi, *gamansemi*, 1832 dæmi, eða *spaug*, 1249 dæmi.

¹⁴ Annað dæmanna má sjá í Rmh. Orðið *tragikómik* er sérstakt. Fyrri hlutinn er *k*-laus, *tragi*, ekki *tragik*; *k*-ið hefur verið klippt af. Það sýnir vel að orðið er aðkomuorð, sbr. t.d. dönsk orð með *tragi* að fyrri lið, þ. á m. *tragikomédie* og *tragikomisk*, hins vegar *tragik*. Sjá *Den Danske Ordbog*.

en samhljóða samnöfn (sbr. BÍN).¹⁵ Orðið *tölvugrafík* er samkvæmt eðli máls ekki gamalt. Í *Risamálheildinni* eru fimmtán dæmi um endinguna *-ur*, eitt um *-ar*. Á *Tímarit.is* eru öll eignarfallsdæmin með *ur*-endingu nema eitt, þá er vísað til fyrirtækis. Í BÍN og í ÍO er eignarfallsendingin *-ur*.

Öll orðin eru á BÍN en í ÍO aðeins *grafík* og *rómantík* eins og fram hefur komið; eignarfallsendingin er alltaf *-ur*. Þá endingu er nærri alltaf að finna í öllum heimildum um orðin *rómantík*, *kómík* og *grafík*. Orðið *traffík* hefur sérstöðu. Nánast allar heimildir um eignarfallið hafa fundist með liðsinni Google og þar virðist *ar*-endingin hafa yfirhöndina. Erfitt er að fullyrða nokkuð um ástæður þess. Þó mætti nefna að hugsanlega gæti endingin *-ar* verið á leið með að verða meira ríkjandi eignarfallsform umrædds orðahóps. Það væri í raun eðlilegt enda langalgengasta eignarfallsending sterkbeygðra kvenkynsorða (sbr. Ástu Svavarsdóttur 1993).

Sé litið til *ík*-orðanna sem heildarhóps hefur orðið *traffík* nokkra merkingarlega sérstöðu þar sem það vísar ekki til neins konar fræða eða fræðasviðs, eins og t.d. *rómantík*.

5 *ík*-orð í samsettum og afleiddum orðum

Það vekur athygli að samsett orð með *ík*-orðum að fyrri lið eru sjaldgæf og þá nánast alltaf í stofnsamsetningu.¹⁶ Orðin *antik*, *grafík*, *kermík*, *mósaík* og *músík* eru dæmi þar um, sbr. orðin *antikhúsgögn*, *grafíkmynd*, *keramikvasi*, *mósaíkmynd* og *músiktilraunir*. Einnig höfum við orðin *taktíkþjálfun* og *tekníkþjálfun* enda þótt orðin *taktík* og *tekník* sem þó eru ekki jafn rótgróin og fyrrnefnd orð. Orðið *eróbík* gengur vel í samsetningum, sbr. *eróbíkæfingar* og *eróbíkþjálfari*; líka *eróbíkk* (þá svo ritað), sbr. *eróbíkkennari* og *eróbíkþjálfun*. Sé vikið að lýsingarorðum þá geta menn verið *músíkelskir* og *músíkfróðir* en líka *músíkóðir*. Það

¹⁵ Fyrirtækið Vík Þrjónsdóttir er/var vel þekkt. Í vísunum til þess er eignarfallið af *Vík* nánast alltaf *Víkur*. Þó eru dæmi um *Víkar* (Rmh). Sú ending kemur ekki á óvart enda er nafnið á fyrirtækinu persónugert og greint frá hinni venjulegu beygingu. Um tengsl beygingar og mismunandi hlutverka orða, sjá t.d. umræðu hjá Haraldi Bernharðssyni (2004) en líka Margréti Jónsdóttur (2011:131 o.v.).

¹⁶ Leit í *Den Danske Ordbog* leiðir í ljós að samsvarandi samsett orð eru heldur ekki mörg í dönsku. Til eru orð eins og *aerobikcenter*, *antiksamlng*, *grafíkprogram*, *keramikskál*, *kritiklós*, *politikområde*, *taktikmøde* og *teknikfag*; í hverju tilviki er viðkomandi orð eitt örfárra eða stakt. Orð með *musik* í fyrri lið eru á hinn bóginn fjölmörg. Ekkert dæmi fannst með orðinu *romantik*.

er hægt að vera *músíklaus*, líka *kritíklaus*, jafnvel á *kritíkurorð*. Orðið *pólitík* er einungis í eignarfallssamsetningu, sbr. orðin *pólitíkursonur* og *pólitíkurspan* sem heimildir eru um, líka orðin *rómantikurlaus* og *rómantikursinni*. Ekki er hægt að sjá að atkvæðafjöldi *ík*-orðanna skipti neinu máli; þar rekur sig hvert á annars horn.

Dæmi eru um að viðskeyti hafi verið bætt við orðstofninn en þá aðeins viðskeytinu: *-legur* (lýsingarorð) eða *-lega* (atviksorð). Raunar hafa aðeins fundist þrjú orð sem svo er ástatt um, *músík*, *grafík* og *antík* (sjá dæmi á *Tímarit.is*). Fjölmörg dæmi eru um að orðið *músík* sé viðskeytt, nokkur fjöldi er um *grafík* en aðeins eitt dæmi um orðið *antík*. Engin dæmi hafa fundist þar sem nafnorðið er í eignarfalli. Á hinn bóginn ber þess að geta að enda þótt önnur kvenkynsorð (þó ekki skyldleikaorðin þrjú) sem mynda eignarfall með *-ur* séu ekki mörg í málinu eru til eignarfallssamsett orð þar sem endingin er einmitt *-ur*. Dæmi um slík orð eru t.d. *mjólkurglas*, *nætursvefn* og *sængurver* og örnefni eins og *Merkurjökull* og *Víkurskarð*.¹⁷ Raunar eru eignarfallssamsetningar allsráðandi í orðum þessarar beygingar.

Sú spurning vaknar hvort fleirkvæðu *ík*-orðin sem öll eru aðkomu-orð eigi erfitt með að fara inn í mynstur þar sem krafist er eignarfalls, sbr. eignarfallssamsetningar. Svo gæti vel verið. Spurningin um að hve miklu leyti viðkomandi orð hafa aðlagast gæti líka skipt máli. Það er þó erfitt að meta.

6 Lýsingarorðsendingin *-ískur* og fleirkvæðu *ík*-orðin

Í málvitund okkar eru nán tengsl á milli orðanna *músík*, *músíkant* og *músíkalskur*, sömuleiðis *pólitík*, *pólitíkus* og *pólitískur* svo og *rómantik*, *rómantíker* og *rómantískur*.¹⁸ Merkingarlegu tengslin eru augljós en þau orðfræðilegu flóknari. Hér á eftir verður sjónum beint að orðfræðilegum þáttum lýsingarorða sem enda á *-ískur*. Tekið skal fram að

¹⁷ Í ROH eru til orð með *nótt* sem fyrri hluta samsetts orðs. Þau eru af ýmsum toga og flest tilviljunarkennd, þó kannski ekki öll, sbr. *nóttlaus* og *nóttleysa*. Séu einkvæðu orðin *brík*, *spík* og *tík* fyrri hluti samsetts orðs í eignarfalli eintölu er endingin *-ar*. Raunar eru slík orð ekki mörg. Dæmi er um orðið *flíkgarmur*, sjá *Tímarit.is*.

¹⁸ Í athugasemdum við greinina kom fram að ekki væri hægt að slíta í sundur umfjöllun um orð sem enda á *-ískur* og *-skur*. Sú athugasemd er fræðilega réttmæt. Hér verður þó ekki fjallað um seinni hópinn, m.a. vegna þess að umfjöllunin um *-ískur* er aðeins hliðarspor við meginnefni greinarinnar.

hér er farið eftir ÍÓ með því að nota *-ískur* fremur en *-iskur* (einnig viðurkennt) enda er fyrrnefnda myndin algengari en sú síðarnefnda sem frekar var notuð í eldra máli.

6.1 Lýsingarorðsendingin *-ískur*

Samstafan *-ískur* er erlend að uppruna, sbr. t.d. Guðrúnu Kvaran (2005:145) og Veturliða G. Óskarsson (2006:79). Veturliði (2006:86) segir hana ekki vera gamla í málinu án þess þó að skýra það nánar.

Lýsingarorðin sem eru í merkingarlegum venslum við fleirkvæðu nafnorðin sem enda á *-ík* eru fjölmörg. Þar má t.d. nefna orðin *grafískur*, *klassískur*, *lýrískur*, *pólitískur* og *rómantískur*. Merkingin vísar til þess 'sem aðhyllist stefnu eða viðhorf', sbr. t.d. *pólitískur* og *rómantískur* eða lýsir eðli þess sem vísað er til eins og t.d. *grafískur* og *taktískur*; mjótt er þó á mununum á milli skýringanna.¹⁹

Staða lýsingarorðanna sem eru í venslum við þau nafnorð sem enda á *-ík* og eru viðfangsefni greinarinnar er nokkuð önnur. Um lýsingarorðið *rómantískur* og nafnorðið *rómantík* segir í *Íslenskri orðsifjabók* (Ásgeir Blöndal Magnússon 1989):

rómantík kv. (19. öld) 'sérstök bókmennta- og listastefna [...]'
rómantískur l. 'sem aðhyllist slíka stefnu eða viðhorf'. To. úr d. *romantik*, *romantisk* < þ. *romantik*, *romantisch*, orðin eru ættuð úr fr.

Enda þótt hér sé gert ráð fyrir nánnum merkingarlegum sem upprunalegum tengslum orðanna *rómantískur* og *rómantík* er upprunnin ekki sá sami. Bæði orðin eru aðkomuorð sem eiga sér glöggar fyrirmyndir í því máli sem þau eru ættuð úr, dönsku eins og rakið var í 2.1. Í *Den Danske Ordbog* er nafnorðið sagt komið úr þýsku, *Romantik*, sem sagt er leitt af lýsingarorðinu *romantisch*; danska lýsingarorðið er svo sagt eiga sér þýska lýsingarorðið að fyrirmynd.

Sú spurning vaknar hvort *-ískur* í orði eins og t.d. *rómantískur* sé raunverulegt viðskeyti. Svo er ekki. Orð af sama merkingarsviði og *rómantískur* eiga sér (alltaf) erlenda samsvörun. *-ískur* er heldur aldrei notað við nýmyndun íslenskra orða heldur ávallt bundið við erlenda orðstofna. Guðrún Kvaran (2005:145) segir notkunina nú vera bundna við aðlögun enskra orða sem enda á *-ic*.

¹⁹ Hér má líka nefna orð sem varða landa- og þjóðaheiti. Slík orð eru mynduð eftir þörfum enda fyrirmyndir nægar. Orðmyndunin er lærd. Notkunin er þó takmörkuð enda bundin erlendum orðstofnum. Veturliði G. Óskarsson (2006:86) nefnir þó eitt alíslenskt orð, *álftnesískur*, sbr. líka ROH.

Þótt í langflestum tilvikum séu til lýsingarorð við hlið nafnorðanna eru einstaka göt. Þannig hafa t.d. ekki fundist lýsingarorð í venslum við orðin *antik* og *traffik*. Það gæti þó verið tilviljun enda ekkert sem mælir gegn slíkum orðum.

6.2 *músíkalskur* – *músískur*

Lýsingarorðið *músíkalskur* er að öllum líkindum komið til okkar úr dönsku. Í dönsku, sjá *Den Danske Ordbog*, er orðið *musikalsk* sagt komið úr þýsku, *musikalisch*, en þangað úr latínu, *musicalis*.

Hvort margir hafi amast við orðinu skal ósagt látið. En einhverjum hefur þó ekki fallið alls kostar við það. Dæmi eru nefnilega til um orðið *músískur*.

Bóklegar kjörgreinir í 3. bekk eru 6, alls 7 flokkar, en **músískar** kjörgreinir eru þrjár ... (*Tímarit.is/Menntamá* 1967)

Orðið hefur ekki náð neinni fótfestu. En greinilegt er að hér er verið að leita samræmis; höfundir hefur fundist orðið *músíkalskur* vera utan kerfis sem það er í vissum skilningi og því kosið að nota orð sem fellur að hefðinni. Það má sjá af samanburði við önnur orð, t.d. orðin *dramatískur*, *grafískur* og *pólitískur*, sbr. nafnorðin *dramatík*, *grafík* og *pólitík*. Því má líta svo á að orðið *músískur* sé gott dæmi um lærða orðmyndun.

7 Lokaorð

Hér á undan hefur verið fjallað um gerð og beygingu fleirkvæðra kvenkynsorða sem enda á *-ik*. Orðin eru aðkomuorð og sum eiga sér langa sögu í málinu. Þau eiga sér erlendar fyrirmyndir og eru þeim merkingarlega jafngild. Mörg orðanna eru öllum kunn og mikið notuð, t.d. *pólitík* og *rómantík*, önnur eru það væntanlega síður, t.d. *epík* og *kómík*, og dæmi er um orð sem fullyrða má að aðeins örfáir þekki, *heraldík*. Rökstutt var að *-ik* í niðurlagi orðanna væri ekki viðskeyti. Séu orðin fyrri hluti samsetts orðs þá eru slík orð yfirleitt stofnsamsett. Þau eru í merkingarlegum tengslum við lýsingarorð sem enda á *-ískur*. Aðalviðfangsefni greinarinnar varðar þó beygingu *ik*-orðanna í eignarfalli eintölu.

Í kafla 2.2 var vitnað til orða Baldurs Jónssonar (2002) þess efnis að það sem m.a. gæti ráðið úrslitum um kyn aðkomuorða væri hljóðafar. Sama eðlis er skýring Jóns Hilmars Jónssonar (1980:65) sem tekur t.d. dæmi af orðunum *pólitik* og *traffik* og segir m.a.: „[...] er det mulig å regne med en strukturell påvirkning fra hunkjønnsord som *brík*, *flik*, *tík* og *vík*“. Hér er tekið undir skýringu Jóns eins langt og hún nær. Því þess ber að geta að Jón ræðir hvergi um beygingu einkvæðu orðanna og þar með eignarfallsendinguna. En eins og fram kom í kafla 2.2 er hún ekki alveg fyrirsegjanleg.

Tilkoma fleirkvæðu *ík*-orðanna hafði engar kerfisbundnar breytingar í för með sér. Þvert á móti aðlöguðust orðin málkerfinu í hvívetna. Í þeim efnum var þó ekkert sjálfgefið. Hvorugkyn hefði formlega séð t.d. alveg eins getað orðið ofan á enda kvenkynið alls ekki sjálfgefið. Hið eina formlega sem skilur þar á milli er orðafjöldinn, fæð einkvæðu *ík*-hvorugkynsorðanna sem kannski voru þó fleiri en nú (sbr. neðanmálgrein 6); slík ályktun er þó nokkuð vafasöm. En kannski er athyglisverðast að ekki verður betur séð en að fáliðaður orðahópur (*brík*, *flik*, *spík*, *tík* og *vík*) hafi haft mikil áhrif.²⁰ Annað sem nefna mátti er af merkingarfræðilegum toga. Það er að í málinu er altítt að orð óhlutstæðrar merkingar verði kvenkyns. Dæmi um þetta eru t.d. *lækning*, *sálfræði*, *surrealismi* og *söfnun*. Það gæti þá jafnvel skýrt að orðin urðu ekki hvorugkyns enda táknaði það þá fremur niðurstöðuna/afleiðinguna. Í því ljósi mátti þá skýra hvers vegna orðið *keramik* getur verið hvorugkyns (sbr. neðanmálgrein 5), enda væri merkingin þá hlutstæð andspænis kvenkyninu sem væri óhlutstætt.²¹ Með gerandanafnorðinu *keramikar* yrði þannig til þrennd. Hliðstæða þessa er þá t.d. þrenndin *safnari*, *söfnun* og hvorugkynsorðið *safn* sem túlkar niðurstöðuna/afleiðinguna.

Enda þótt orði eins og t.d. *pólitik* væri úthlutað kyni lá þó ekki alveg fyrir hvernig beygingin skyldi verða enda val á milli eignarfallsendinganna *-ar* og *-ur*.²² Í ljósi tíðni hefði *ar*-endingin verið

²⁰ Til samanburðar er vert að líta til veiku hvorugkynsorðanna sem voru merkingarlega heildstæð að langmestu leyti. Hópurinn hefur stækkað, einkum vegna nýrra orða. Um leið hefur merkingarleg einsleitni horfið. Hér sem og meðal einkvæðu *ík*-orðanna hefur merkingin skipt litlu máli.

²¹ Þetta er þó alls ekki svona einfalt. Enda þótt t.d. hvorugkynið sé oft notað til að tákna niðurstöðuna þá getur hún líka verið í kvenkyni; kyn óhlutstæðu merkingarinnar víxlast líka. Um tengsl kyns og merkingar t.d. í færeysku má lesa hjá Petersen (2009:42–44).

²² Nokkur dæmi eru um að eignarfall fleirkvæðu *ík*-orðanna sé endingarlaust (Ø-ending) enda orðið þá alltaf ákveðið. Dæmi um þetta eru t.d. *grafikinnar* og

einboðin, sbr. umræðu í kafla 4.2. Og vissulega mynda fjölmörg *ik*-orð eignarfall með *-ar* eða geta það. En þau geta líka alltaf myndað eignarfall með *-ur*; raunar er sú ending oftari en ekki einráð. Og séu dæmi um báðar endingarnar er sú með *-ur* algengari en *-ar* í öllum tilvikum nema einu, í orðinu *traffík*. Heimildir um eignarfall þess orðs er nánast einungis að finna á netinu og samkvæmt þeim virðist *ar*-endingin hafa yfirhöndina. Fróðlegt gæti því orðið að fylgjast með þróun þess.

Þau kvenkynsorð sem mynda eignarfall eintölu með *-ur* eru fá.²³ Því kemur eignarfallsending *ik*-orðanna nokkuð á óvart. Orðin hljóta því að hafa átt sér beygingarlega fyrirmynd í einkvæðu *ik*-orðunum. Því má kannski álykta sem svo að önnur einkvæð orð sömu gerðar, *brík*, *flík*, *spík* og *tík*, hafi oftari en ekki myndað eignarfall með *-ur* enda þótt *ar*-endingin sé líka til staðar eins og dæmin sanna. Og nú má lýsa beygingu allra kvenkynsorða sem enda á *-ik* þannig að þau geti myndað eignarfall eintölu með *-ur*; það teldist viðurkennt. En hvort þau yrðu öll að gera svo er önnur saga.

Velti sá sem lærir málið því fyrir sér hvernig beygja ætti orðin *frík* og *pólitík* er líklegt að þeim hinum sama þætti sennilegast að þau beygðust eins. Sú ályktun er réttmæt vegna gerðar orðanna. Samt sem áður er hún ekki nægjanleg enda þarf kynið að liggja fyrir þar sem það er órjúfanlegur þáttur orðsins.

Heimildir

- Ari Páll Kristinsson. 2004. Offisiell normering av importord i islandsk. Í: Sandøy, Helge og Jan-Ola Östman (ritstj.). *Det främmande i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*, bls. 30–70. Oslo: Novus forlag.
- Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Ásta Svavarsdóttir. 1993. *Beygingarkerfi nafnorða í nútímaíslensku*. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Ásta Svavarsdóttir. 2003. Tilpasning av importord i islandsk. Í: Sandøy, Helge (ritstj.). *Med 'bil' i Norden i 100 år*, bls. 75–81. Oslo: Novus forlag.

pragmatíkin (Google-leit), *klassíkin*, *heimspólitíkin* og *rómantíkin* (öll á *Tímarit.is*). Það sama á við um einkvæðu orðin, sbr. dæmi eins og *flikinn* og *vikinn* (Google-leit). Úr öðrum beygingarmynstrum má finna fjölmörg dæmi um hið sama, sbr. t.d. *búðinn*, *fegurðinn*, *hugsuninn*, *mjólkin* og *mýrinn* (öll fundin með leit í Google). Það segir kannski eitthvað að orðin eru öll kvenkyns.

²³ Þetta má t.d. lesa út úr tölum hjá Ástu Svavarsdóttur (1993:154). Sjá líka Eirík Rögnvaldsson (2013:169) sem segir að *ur*-endingin í eignarfalli sé mörkuð gagnvart *-ar*.

- Ásta Svavarsdóttir og Veturliði Óskarsson. 2009. Annarleg sprek á ókunnugri strönd. Tökuorð í íslensku fyrr og nú. *Orð og tunga* 11:17–44.
- Baldur Jónsson. 2002. Aðlögun tökuorða í íslensku. Í: *Málgreinar. Afmælisrit Baldurs Jónssonar með úrvali greina eftir hann*. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- BÍN=Beygingarlýsing íslensks nútímamáls. Ritstjóri: Kristín Bjarnadóttir. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://bin.arnastofnun.is> (2019).
- Den Danske Ordbog*. ordnet.dk/ddo (janúar 2020).
- Eiríkur Rögnvaldsson. 2013. *Hljóðkerfi og orðhlutakerfi íslensku*. Óútgefin kennslubók. <https://issuu.com/eirikurr/docs/hoi>.
- Guðrún Kvaran. 1993. Grammaticæ islandicæ rudimenta. Íslensk málfræðibók frá 17. öld. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 15:123–140.
- Guðrún Kvaran. 2005. *Orð. Handbók um beygingar- og orðmyndunarfræði*. Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Haraldur Bernharðsson. 2004. Um Moldhaugnaháls út í Fjösa og Fjörður. Af áhrifsbreytingum í nokkrum fleirtöluörnefnum. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 26:11–48.
- Haukur Þorgeirsson. 2017. Beygjast nafnorð með sama viðskeyti alltaf eins? *Íslenskt mál og almenn málfræði* 39:135–144.
- Hreinn Benediktsson. 2002. Oícel. *oxe, uxe*: Morphology and Phonology. Í: Hreinn Benediktsson (ritstj.): *Linguistics Studies, Historical and Comparative*, bls. 323–353. Reykjavík: Institute of Linguistics.
- Íslensk orðabók*. 2002. Þriðja útgáfa, aukin og endurbætt. Ritstjóri: Mörður Árnason. Reykjavík: Edda.
- Íslensk samheitaorðabók*. 2012. Ritstjóri: Svavar Sigmundsson. Reykjavík: Styrktarsjóður Þórbergs Þórðarsonar og Margrétar Jónsdóttur, Háskóla Íslands. Reykjavík: Forlagið.
- Íslenskt orðanet*. Ritstjóri: Jón Hilmar Jónsson. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://ordanet.is> (janúar 2020).
- Jansson, Håkan. 2015. *Purism på glid? Studier i nutida isländskt ordbruk*. Göteborgs Universitet. *Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap* 24.
- Jón Hilmar Jónsson. 1980. Om skrivemáte og bøyning av fremmedord i islandsk. *Sprog i Norden* 1980:61–67.
- Jón Hilmar Jónsson. 1988. Hefð og hneigð í íslenskri orðmyndun. *Málfregnir* 2,1:3–11.
- Jónas Jónasson. 1896. *Ný dönsk orðabók með íslenskum þýðingum*. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja.
- Knudsen, Trygve. 1967. *Kasuslære*. Bind 1. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjartan G. Ottósson. 1990. *Íslensk málhreinsun. Sögulegt yfirlit*. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Kress, Bruno. 1982. *Isländische Grammatik*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Margrét Jónsdóttir. 1988–1989. Um ir- og ar-fleirtölu einkvæðra kvenkynsorða í íslensku. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 15:57–83.

- Margrét Jónsdóttir. 2011. Bæjarnafnið *Brúar*, fleirtölumyndirnar *brýr* og *brúr*. *Orð og tunga* 13:123–143.
- Myers-Scotton, Carol. 2002. *Contact Linguistics. Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford University Press.
- Noreen, Adolf. 1923. *Altisländische und altnorwegische Grammatik (Laut- und Flexionslehre)*. Vierte vollständig umgearbeitete Auflage. Halle (Saale): Verlag von Max Niemeyer.
- ONP= *Ordbog over det norrøne prosasprog*. Kaupmannahafnarháskóli. <http://onp.ku.dk> (janúar 2020).
- Petersen, Hjalmar P. 2009. *Gender Assignment in Modern Faroese*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač.
- Quirk, Randolph o.fl. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Index by David Crystal. London, New York: Longman.
- Raschellà, Fabrizio D. 1988. Die Anpassung der Lehnwörter lateinischen Ursprung im Isländischen. *Nordeuropa Studien* 23:90–95.
- Risamálheildin. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://malheildir.arnastofnun.is> (janúar 2020).
- ROH=Ritmálssafn Orðabókar Háskólans. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. <http://ritmalssafn.arnastofnun.is> (janúar 2020).
- Runólfur Jónsson. 1688. *Recentissima antiquissimæ linguæ septentrionalis incubula, id est, grammaticæ islandicæ rudimenta*. Oxonia: E theatro Sheldoniano.
- Stafsetningarorðbókin*. Önnur útgáfa. 2016. Ritstjóri: Jóhannes B. Sigtryggsson. Íslensk málnefnd. <http://malid.is> (2019).
- Tarsi, Matteo. 2014. On Loanwords of Latin Origin in Contemporary Icelandic. *Nordicum-Mediterraneum. Icelandic E-journal of Nordic and Mediterranean Studies* 9(1). <https://nome.unak.is>.
- Thomason, Sarah G. 2001. *Language Contact. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Tímarit.is*. <http://timarit.is> (2019).
- Valtýr Guðmundsson. 1922. *Islandsk Grammatik. Islandsk Nutidssprog*. København: H. Hagerup Forlag.
- Veturliði G. Óskarsson. 2006. Af tveim tökuviðskeytum. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 28:79–93.
- Winford, Donald. 2003. *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Þorsteinn G. Indriðason. 2008. Um virkar og frjósamar orðmyndunarreglur í íslensku. *Íslenskt mál og almenn málfræði* 30:93–120.
- Þorsteinn G. Indriðason. 2016. Á mörkum afleiðslu og samsetningar? Um orðlíka seinni liði í íslensku. *Orð og tunga* 18:1–41.

Lykilorð

Íslenska, beygingar- og orðmyndunarfræði, málsaga, aðkomuorð

Keywords

Icelandic, morphology, Icelandic language history, loan words

Abstract

This article deals with Icelandic polysyllabic nouns of Greek-Latin origin that end in *-ík*, for example *epík* 'epic', *keramik* 'ceramic', and *klassík* 'classic'. The oldest loan words were borrowed from Danish via German, but in recent decades they have most likely entered Icelandic through English. The main research question in this article concerns declension: how are these nouns declined in the genitive form? As feminine nouns, the words in question follow the same pattern as the monosyllabic, feminine noun *vík*. Thus, as *vík*, polysyllabic *-ík* nouns have the ending *-ur* in genitive singular. However, the ending *-ar* is also possible in many instances. In this paper, it is argued that the *-ík* ending has triggered the gender and consequently the declension of the words in question. Finally, the paper addresses the question whether *-ík* should be understood as an ending or as a part of the stem. As the ending *-ík* is not productive in the formation of new Icelandic words it is concluded that the latter is more likely.

Margrét Jónsdóttir
Íslensku- og menningardeild
Hugvísindasvið Háskóla Íslands
Árماغarði v/Suðurgötu
IS-101 Reykjavík
mjons@hi.is

